

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ**

БІЛОКОНЬ АЛЬОНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 94: 327](430+520) «1933/1939»(043.3)

**НІМЕЦЬКО-ЯПОНСЬКІ ВІДНОСИНИ
НАПЕРЕДОДНІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1933–1939 рр.)**

Спеціальність 07.00.02 – Всесвітня історія

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Миколаїв – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі міжнародних відносин та зовнішньої політики Чорноморського національного університету імені Петра Могили Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор
Тригуб Олександр Петрович,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили,
завідувач кафедри міжнародних відносин та
зовнішньої політики

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
Корновенко Сергій Валерійович,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького,
проректор з наукової, інноваційної та
міжнародної діяльності

кандидат історичних наук
Павленко Світлана Сергіївна,
Дніпропетровський національний
історичний музей імені Д. І. Яворницького
Міністерства культури України,
старший науковий співробітник

Захист відбудеться «6» грудня 2019 р. об 11.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 38.053.02 в Чорноморському національному університеті імені Петра Могили за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10, зала засідань Вченої ради.

Із дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Чорноморського національного університету імені Петра Могили за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.

Автореферат розісланий «__» листопада 2019 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т. С. Богданова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Розвиток відносин між Німеччиною та Японією напередодні Другої світової війни є яскравим прикладом відносин країн Західної Європи з країнами Далекого Сходу, що має складну та багатогранну історію. Саме протягом 1933–1939 рр. починає виокремлюватися архітектура нового світоустрою таблокова приналежність держав, що вступають незабаром у Другу світову війну.

Актуальність теми зумовлена тим, що німецько-японські відносини напередодні Другої світової війни недостатньо вивчені у вітчизняній історіографії. Історія розвитку дипломатичних і військово-політичних відносин Німеччини та Японії у Версальсько-Вашингтонській системі міжнародних відносин і під час її руйнації та занепаду мала свої особливості, які й стали одними з першорядних чинників розв'язання Другої світової війни. Об'єктивна оцінка цілісності системи міжнародних відносин вимагає включення німецько-японських відносин у загальну систему міжнародних відносин 30-х років ХХ ст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження здійснено в контексті науково-дослідної теми кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Чорноморського національного університету імені Петра Могили «Глобальні та регіональні проблеми міжнародних відносин: історія та сучасність» (державний реєстраційний номер 0114U005542).

Об'єктом дослідження є розвиток міждержавних відносин Німеччини та Японії у 1933–1939 рр.

Предметом дослідження є німецько-японські дипломатичні, політичні та військові взаємини в контексті міжнародних відносин 1930-х років.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють 1933–1939 рр. *Нижня* межа дослідження – 1933 р. – прихід до влади нацистського уряду в Німеччині та початок активного дипломатичного діалогу між Берліном і Токіо. *Верхня* межа – 1939 р. – початок Другої світової війни та повна руйнація Версальсько-Вашингтонської системи міжнародних відносин. Саме у цей період відбувається погравлення відносин між Німеччиною та Японією у військово-політичній, дипломатичній та інших сферах.

Географічні межі охоплюють межі Німеччини та Японії, де відбувались основні події, пов'язані з розвитком співробітництва цих країн, а також територію Євразійського континенту, адже розвиток німецько-японських відносин розглядається в системі міжнародних відносин.

Мета дисертаційної роботи полягає у проведенні всебічного аналізу та висвітлення розвитку відносин між Німеччиною та Японією напередодні Другої світової війни (1933–1939 рр.). Реалізація поставленої мети потребує розв'язання таких дослідницьких завдань:

– визначити рівень наукової розробки теми та проаналізувати джерельну базу дисертаційного дослідження;

- дослідити становлення дипломатичних відносин між Німеччиною та Японією напередодні Другої світової війни;
- проаналізувати зовнішньополітичний курс нацистської Німеччини в АТР;
- висвітлити європейський вектор зовнішньої політики Японії;
- визначити позицію СРСР щодо німецько-японського зближення другої половини 30-х рр. ХХ ст.;
- прослідкувати особливості формування Антикомінтернівського пакту в контексті досліджуваної теми;
- виокремити позицію Японії щодо німецько-австрійського питання й аншлюсу Австрії 1938 року;
- розглянути взаємовідносини Японії, Китаю та Німеччини на Далекому Сході.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження визначається особистим внеском автора в дослідження дипломатичних, економічних і військово-політичних відносин між Німеччиною та Японією в системі міжнародних відносин 1930-х років. Результати, які були одержані під час дослідження та найповніше визначають його наукову новизну, розкрито в таких положеннях:

уперше:

- у вітчизняній історичній науці досліджено німецько-японські відносини в системі довоєнних міжнародних відносин; зроблено спробу розглянути німецько-японські взаємовідносини на фоні загальної міжнародної обстановки напередодні Другої світової війни, включити їх аналіз у загальний контекст політики не лише Німеччини та Японії, але й, СРСР, Китаю та європейських країн;

- на оригінальних джерелах розглянуто розвиток дипломатичних відносин між Німеччиною та Японією, розкрито діяльність посольства Німеччини в Токію та дипломатичних представництв Японії в Німеччині; зроблено акцент на дипломатичній діяльності посла Німеччини в Токію Герберта фон Дірксена;

узагальнено, поглиблено та уточнено:

- узагальнено наукові досягнення щодо зовнішньополітичного курсу нацистської Німеччини в Азійсько-Тихоокеанському регіоні напередодні Другої світової війни;

- поглиблено дослідження європейського вектора зовнішньої політики Японії в 1930-х роках;

- уточнено особливості укладання Антикомінтернівського пакту, на основі аналізу дипломатичних коментарів і звітів німецьких та японських високопосадовців щодо угоди;

набуло подальшого розвитку:

- дослідження впливу третіх країн на відносини між Німеччиною та Японією; серед інших, важливою була позиція СРСР щодо розвитку міждержавних німецько-японських відносин; вивчення далекосхідної

політики Німеччини в АТР і розгляд взаємовідносин Японії, Китаю та Німеччини на Далекому Сході;

– тлумачення особливостей позиції Японії щодо німецько-австрійського питання 1938 р., передісторії становлення австрійсько-японських відносин, дослідження звітів японських дипломатів про розвиток німецько-австрійських відносин, а також відголосу аншлюсу Австрії в японській пресі та дипломатичному листуванні; аналіз матеріалів японської таємної поліції щодо японської реакції на аншлюс Австрії.

Практичне значення одержаних результатів дисертації визначається її актуальністю, новизною та результатами. Основні її положення роботи та висновки можуть бути використані в подальшій розробці тематики дослідження, написанні узагальновальних праць і навчальних посібників, підручників, а також під час навчального процесу у вищих і середніх навчальних закладах, під час написання студентами кваліфікаційних робіт.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження знайшли відображення в авторських публікаціях і повідомленнях на низці наукових конференцій: Міжнародній науково-практичній конференції студентів та молодих вчених «Актуальні проблеми зовнішньої політики України» (Чернівці, 2011), П'ятій регіональній науково-практичній конференції студентів та молодих вчених «Південна Україна в міжнародних відносинах: історія та сучасність» (Миколаїв, 2012), Другій міжнародній науковій конференції «Аркасівські читання» (Миколаїв, 2012), Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми міжнародних відносин і зовнішньої політики країн світу» (Луцьк, 2012), Щорічній науково-методичній конференції «Могилянські читання – 2012»: «Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний» (Миколаїв, 2012), Міжнародній науково-практичній конференції «Ольвійський форум – 2013» (Ялта, 2013), Сьомій всеукраїнській науково-практичній конференції студентів і молодих учених «Південна Україна в міжнародних відносинах: історія та сучасність» (Миколаїв, 2013), International scientific conference «Modern problems of education and science» (Будапешт, 2014). Дисертація пройшла обговорення на засіданні кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Чорноморського національного університету імені Петра Могили, а також була представлена на науковому колоквиумі професора, доктора Райнера Лідтке на кафедрі європейської історії XIX і XX ст. Регенсбурзького університету, Німеччина (Регенсбург, 2016).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження викладено у 14-ти публікаціях, 5 із яких – у наукових фахових виданнях України, 2 – в іноземних фахових виданнях, 6 – у матеріалах і тезах наукових конференцій, 1 – публікації, яка додатково розкриває зміст дослідження.

Структура дисертації відповідає поставленій меті та визначеним завданням і складається з анотації, списку умовних скорочень, вступу, основної частини, що складається з трьох розділів (10 підрозділів), висновків,

списку використаних джерел і літератури (1108 позицій), додатків (19 сторінок). Загальний обсяг дисертації становить 333 сторінки, із них основного тексту – 182 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, вказано на її зв'язок із науковими програмами, визначено предмет, об'єкт, хронологічні та територіальні межі дослідження, сформульовано мету та завдання, визначено наукову новизну дисертації та практичне значення отриманих результатів, подано інформацію про наукову апробацію дослідження.

Перший розділ **«Історіографія проблеми, джерельна база та методологія дослідження»** складається з трьох взаємопов'язаних підрозділів, в яких висвітлено стан наукового вивчення теми, проаналізовано джерельну базу дослідження, окреслено його методологічні основи.

У підрозділі 1.1. *«Історіографічний огляд»* з'ясовано рівень опрацювання досліджуваної проблеми у вітчизняній і зарубіжній літературі.

Було виділено наступні групи історіографічного надбання: а) західна (переважно німецька та австрійська) історіографія; б) японська історіографія; в) радянська/російська історіографія; г) українська історіографія.

Серед західноєвропейських істориків, що досліджували розвиток міждержавних відносин між Німеччиною та Японією, варто відзначити Е. Прессайсена¹, К. Дрехслера², Й. Крайнера³. Дослідженню зовнішньої політики Німеччини за часів Гітлера присвячені праці Г. Вайнберга⁴, Б.-Ю. Вендта⁵, К. Хільденбрандта⁶, Р. Берінга⁷, Е. Конзе⁸, М. Реккера⁹.

Вивченням азійських студій і, безпосередньо, дослідженням Японії займається Е. Бест¹⁰, який є головним редактором багатотомної збірки *«Імперіалістична Японія та світ, 1931–1945»*, де зібрані роботи авторів з

¹ Presseisen E.L. Germany and Japan. A study in totalitarian diplomacy 1933–1941. Hague, 1958. 368 s.

² Drechsler K. Deutschland-China-Japan 1933–1939: das Dilemma der deutschen Fernostpolitik. Berlin : Akad.-Verl., 1964. 180 s.

³ Kreiner J., Mathias R. Deutschland-Japan in der Zwischenkriegszeit. Bonn : Bouvier Verlag, 1990. 462 s.

⁴ Weinberg G. A World at arms: A global history of World War II. Repr. Cambridge univ. Press, 1994. 1178 p.; Weinberg G. The Foreign policy of Hitler's Germany. Vol. 2: Starting World War II, 1937–1939. Univ. of Chicago press, 1980. 728 p.

⁵ Wendt B. Außenpolitik und Kriegsvorbereitung des Hitler-Regimes. München : Dt. Taschenbuch, 1987. 256 s.

⁶ Hilderbrand K. The Foreign Policy of the Third Reich. Berkeley and Los Angeles : Un-ty of California Press, 1973. 209 p.; Hildebrand K. Deutsche Außenpolitik: 1933–1945; Kalkül oder Dogma, Stuttgart : Kohlhammer, 1973. 186 s.

⁷ Behring R. Demokratische Außenpolitik für Deutschland. Die außenpolitischen Vorstellungen deutscher Sozialdemokraten im Exil; 1933–1945. Düsseldorf : Droste-Verlag, 1999. 674 s.

⁸ Conze E. Frei N., Hayes P., Zimmermann M. Das Amt und die Vergangenheit. Deutsche Diplomaten im Dritten Reich und in der Bundesrepublik. München : Karl Blessing Verlag, 2010. 879 s.

⁹ Recker M.-L. Die Außenpolitik des Dritten Reiches. München : Oldenbourg, 1990. 135 s.

¹⁰ Best A. Imperial Japan and the World, 1931–1945. Vol. I–IV. London and New York : Routledge Taylor and Francis Group, 2011.

історії, економіки та зовнішньої політики Японії. Г. Кребе¹¹ аналізує німецький напрямок зовнішньої політики Японії другої половини 30-х років ХХ ст. – а саме від підготовки до укладання Антиконтинентального договору з Німеччиною до нападу на США, здійснивши атаку на Перл-Харбор 7 грудня 1941 р.

Г. Вальдхайм¹², М. Фарлей¹³, Дж. Р. Стюарт¹⁴ охарактеризували ситуацію на Далекому Сході у 1930-х роках і дослідили деякі аспекти співробітництва з Європою; великий обсяг матеріалів присвячено німецькій економічній і політичній позиції на Далекому Сході.

Сучасна австрійська історична школа представлена дослідниками: О. Раткольб¹⁵, К. Захсе¹⁶, С. Штайнбахер¹⁷, Ф. Веннігер¹⁸, які активно досліджують історію зародження та розвитку нацизму в Німеччині, а також приєднання Австрії до Німеччини 1938 р.

Японські дослідники Й. Мацуока¹⁹, М. Міята²⁰, Я. Яманучі²¹, Ш. Цурумі²² та К. Іші²³ у своїх працях аналізували як історію Японії, так і розвиток

¹¹ Krebs G. Das moderne Japan 1868-1952. München, 2009. 249 s.; Krebs G. Japans Deutschlandpolitik 1935-1941. Eine Studie zur Vorgeschichte des Pazifischen Krieges. Bd. I. Hamburg, 1984. 528 s.; Krebs G. Japans Deutschlandpolitik 1935-1941. Eine Studie zur Vorgeschichte des Pazifischen Krieges. Bd. II. Hamburg, 1984. 345 s.

¹² Waldheim H. Germany's Economic Position in the Far East // Far Eastern Survey (Institute of Pacific Relations, American Council). 1937. Mar. 17. Vol. 6. No. 6. pp. 59-65.

¹³ Farley M.S. Japan as a Consumer of American Cotton // Far Eastern Survey (Institute of Pacific Relations, American Council). 1935. Jul. 3. Vol. 4. No. 13. pp. 97-101.

¹⁴ Stewart J.R. Japanese Enterprises in North China // Far Eastern Survey (Institute of Pacific Relations, American Council). 1938. May 4. Vol. 7. No. 9. pp. 99-107.

¹⁵ Rathkolb O. Außenansichten. Europäische Wertungen zur Geschichte Österreichs im 20. Jahrhundert. Innsbruck-Wien-Bozen-München: StudienVerlag, 2003; Rathkolb O. Österreich und Deutschlands Größe. Ein schlampiges Verhältnis, Salzburg: Otto Müller Verlag, 1990. 240 s.; Rathkolb O. The Austrian Foreign Service and the «Anschluss» 1938. In: German Studies Review. Vol. XIII, No. 1/Feb. 1990. S. 55-84.; Rathkolb O. Über den Einfluß nationalsozialistischer Foto- und Filmpropaganda auf Arbeiter Arbeiterinnen in der «Ostmark» 1938/1939 // Arbeiterschaft und Nationalsozialismus in Österreich. Hrsg. v. Rudolf G. Ardel u. Hanns Hautmann, Wien, 1990. S. 419-440.

¹⁶ Sachse C. «Mitteleuropa» und «Südosteuropa» als Planungsraum. Wirtschafts- und kulturpolitische Expertisen im Zeitalter der Weltkriege. Wallstein Verlag Göttingen, 2010. 430 s.; Sachse C., Siegel T., Spode H., Spohn W. Hausarbeit im Betrieb. Betriebliche Sozialarbeit unter dem Nationalsozialismus // Angst, Belohnung, Zucht und Ordnung. Herrschaftsmechanismen im Nationalsozialismus. Mit einer Einleitung von Timothy W. Mason. Opladen: Westdeutscher Verlag, 1982. S. 209-274.

¹⁷ Steinbacher S. Kontinuitäten und Diskontinuitäten. Der Nationalsozialismus in der Geschichte des 20. Jahrhunderts. Beiträge zur Geschichte des Nationalsozialismus. Band 29 Beiträge zur Geschichte des Nationalsozialismus. Wallstein Verlag Göttingen, 2013.

¹⁸ Wenninger F. Das Dollfuß/Schuschnigg-Regime 1933-1938. Wien, 2013. 640 s.

¹⁹ Matsuoka Y. Die Bedeutung des Deutsch-Japanischen Abkommens gegen die Komintern. Tokio, 1938. 163 s.

²⁰ Miyata M. Die Freiheit kommt von den Tosa-Bergen. Beiträge zur Überwindung des Nationalismus in Japan und Deutschland. Frankfurt am Main, 2005. 144 s.

²¹ Yamanouchi Y., Koshmann J.V., Narita R. Total War and «Modernization». Ithaca, New York: East Asia Program, Cornell University, 1998. 326 p.

²² Tsurumi S. An intellectual history of Wartime Japan, 1931-1945. London and New York: KPI Limited, 1986. 136 p.

²³ Ishii K. The Permanent Bases of Japanese Foreign Policy // Foreign Affairs. 1933. 11:2. pp. 220-229.

відносин між Німеччиною та Японією. Й. Мацуока зазначає, що Німеччина була стратегічним партнером Японії в Європі, тому договір мав історичне значення в розвитку відносин. Цій події передувала низка факторів, серед яких важливе місце займала діаметральна різниця в майбутньому баченні світу з державами Комінтерну. Й. Мацуока детально аналізує статті Антиконтинентального договору та доходить висновку, що захист від СРСР та комунізму, як його основної ідеології, є пріоритетом, закладеним в угоді 1936 р.

Серед радянських видань варто відзначити праці А. Борисова²⁴, Х. Ейдуса²⁵, Л. Кутакова²⁶, І. Леміна²⁷, М. Орлової²⁸, Г. Севостьянова²⁹, О. Таніна³⁰ та низки інших. А. Борисов розкриває аспекти процесу озброєння Німеччини й Японії та плани мобілізації японського народного господарства, висвітлює внутрішні протиріччя японсько-німецького блоку та вказує на наступні фактори: слабкість фінансової та сировинної бази, географічна віддаленість, боротьба у правлячих колах Японії та діяльність демократичного табору в Японії. Г. Севостьянов зазначає, що Далекий Схід завжди був у фокусі інтересів великих держав. Так, автором було досліджено позиції США, Великобританії, Франції та Німеччини у регіоні.

Окремі аспекти досліджуваної теми були висвітлені вітчизняними істориками С. Бобилевою³¹, С. Пронем³² і В. Смирновим³³, які аналізували історію Німеччини та історію Японії. У цьому аспекті фрагментарно розглядалися окремі епізоди багатогранних і непростих німецько-японських відносин у 1933–1939 рр.

Таким чином, аналіз наукового доробку дозволяє стверджувати, з одного боку, про значущість дослідження німецько-японських відносин і пов'язаної з ними проблематики, а з іншого – про відсутність узагальнювальних праць як у зарубіжній, так і в українській історіографії, що й спонукало актуальність постановки наукової проблеми.

²⁴ Борисов А. Японо-Германское соглашение. Очаг войны на Востоке. Москва : Соцэргиз, 1937. 101 с.

²⁵ Эйдус Х. Япония от Первой до Второй мировой войны. Ленинград : Госполитиздат, тип. «Печатный двор», 1946. 247 с.

²⁶ Кутаков Л.Н. Внешняя политика и дипломатия Японии. Москва : «Международные отношения», 1964. 536 с.

²⁷ Лемин И.М. Блок агрессоров. Москва : ГИЗ полит. лит.-ры. 1938. 94 с.; Лемин И.М. Пропаганда войны в Японии и Германии. Минск : Изд-во Белорусс. воен. окр., 1934. 170 с.; Лемин И.М. Фашистская Германия – очаг войны. Москва : Соцэргиз, 1936. 48 с.

²⁸ Орлова М.И. Германия 1918–1939 годов. Москва : Изд-во Моск. ун-та., 1973. 124 с.

²⁹ Севостьянов Г.Н. Политика великих держав на Дальнем Востоке накануне Второй Мировой Войны. Москва : Изд-во социально-экон. лит.-ры, 1961. 557 с.

³⁰ Танин О., Иоган Е. Военно-фашистское движение в Японии. Москва : Партиздат, 1933. 256 с.

³¹ Бобилева С.Й. Історія Німеччини з давніх часів до 1945 року : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Дніпропетровськ : Дніпропетр. нац. ун-т., 2003. 526 с.

³² Пронь С. В. Європа і сталінська дипломатія 1935-1941 років : монографія. Миколаїв : ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. 97 с.; Пронь С.В. Історія Японії (від реставрації Мейдзі до сучасності: 1868–2009 рр.) : навч. посіб. Миколаїв : ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. 560 с.

³³ Смирнов В.Н. Идеология и практика нацизма в годы Второй мировой войны : монография. Харьков : Майдан, 2009. 240 с.

У підрозділі 1.2. «Джерельна основа дисертаційного дослідження» проаналізовано архівні документи й опубліковані джерела, серед яких виділено такі основні групи: 1) документальні джерела: законодавчі та міжнародно-правові акти, діловодна документація державних органів, дипломатичне листування, протоколи зустрічей з архівів Австрії, Німеччини та Японії; 2) джерела особового походження спогади (мемуари) та щоденники; 3) німецька, радянська та українська (діаспорна, західноукраїнська) преса.

Найчисленнішою є **перша група**, яка умовно поділена на *опублікований* комплекс і *неопублікований*, що зберігається в Політичному архіві Зовнішньополітичного відомства Німеччини (Берлін), Федеральному архіві Німеччини (Берлін), Баварському архіві (Мюнхен), Австрійському державному архіві (Відень) та Національному архіві Японії (Токіо).

Увесь документальний корпус вищезгаданих фондів поділено на такі підгрупи: а) законодавчі та міжнародно-правові акти й угоди; б) дипломатичне листування; в) дипломатичні доповіді та звіти; г) ділова документація державних органів, дипломатичних представництв і співтовариств.

Друга група джерел – це мемуарна література, яка представлена спогадами японських, німецьких і радянських дипломатів та високопосадовців. Проаналізовано звіти японського дипломата та міністра закордонних справ Японії (1915–1916 рр.) І. Кікудзіро, який надає коментарі щодо зміни зовнішньої політики Японії після революції Мейдзі та дає уявлення про роль дипломатії в розвитку японської держави. Інший японський дипломат С. Того описує процес налагодження співпраці з міністром закордонних справ Німеччини Й. Ріббентропом і визнання Німеччиною Маньчжоу-го. Щоденники Й. Геббельса розкривають деякі аспекти внутрішньополітичного становища в Японії, ситуації на Далекому Сході у контексті відносин з Японією та Китаєм, а також підготовки до Антиконтинентального договору. У спогадах радянських дипломатів, зокрема І. Майського та І. Максимічева, також було проаналізовано деякі аспекти німецько-японських відносин із позиції інтересів СРСР і комуністичної ідеології.

До **третьої групи** джерел належить преса: радянська, українська (діаспорна, західноукраїнська) та німецька. Провідною щоденною німецькою газетою та рупором Третього рейху був «Народний оглядач» (Völkischer Beobachter), українською діаспорою у Нью-Йорку видавалася газета «Свобода», у Львові видавалася газета «Діло». Водночас аспекти міждержавного співробітництва були висвітлені кризь призму радянської газети «Известия».

У підрозділі 1.3. «Методологічні засади дослідження» охарактеризовано теоретичне підґрунтя дисертації в контексті тенденцій розвитку історичної науки.

Методологічну основу дисертаційної роботи складає система наукових принципів і методів пізнання, спрямованих на об'єктивне, всебічне

висвітлення подій, явищ і фактів. Серед основних принципів – принципи історизму, об'єктивності, системності. Були задіяні порівняльно-історичний метод, статистичний і кількісного аналізу, хронологічний принцип і комплексний підхід. Методологія роботи ґрунтується на засадах політичного реалізму як основного теоретичного підходу до розуміння й аналізу діяльності держав у якості головних гравців на міжнародній арені. Основи такого підходу для вивчення проблем історії міжнародних відносин були закладені після Другої світової війни Гансом Моргентау та Раймоном Ароном.

У другому розділі **«Розвиток міждержавних відносин Німеччини та Японії напередодні Другої світової війни»** розглянуто розвиток дипломатичних відносин між Німеччиною та Японією, зроблено акцент на виході Німеччини та Японії з Ліги Націй, проаналізовано зовнішньополітичний курс нацистської Німеччини та європейський вектор зовнішньої політики Японії.

У підрозділі 2.1. *«Розвиток дипломатичних відносин між Німеччиною та Японією. Вихід Німеччини та Японії з Ліги Націй»* прослідковано розвиток дипломатичних відносин між Німеччиною та Японією та з'ясовано, що у 1933 р. німецько-японські відносини набули нового сенсу. Поворотним пунктом став майже одночасний вихід обох держав із Ліги Націй. Визначено, що для гітлерівської Німеччини напередодні Другої світової війни Японія була надійним союзником на Далекому Сході і товариські відносини з нею були засобом для реалізації амбітних геополітичних планів Німеччини. Таку лінію можна чітко прослідкувати, звернувшись до угод, що були укладені протягом 1933–1939 рр., а також через відкриття нових дипломатичних представництв та активне дипломатичне листування.

У підрозділі 2.2. *«Зовнішньополітичний курс нацистської Німеччини в АТР. Діяльність дипломатичного представництва Німеччини у Токіо»* проаналізовано інтереси нацистської Німеччини в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Визначено, що внутрішньо-політичні процеси стали підґрунтям для формування засад зовнішньої політики Німеччини 1930–1945 рр.; розкрито періодизацію нацизму, протягом якого Німеччина пройшла шлях від демократії до диктатури та тотальної війни, процес ідеологізації та соціального підйому.

Зазначено, що зі зміною політичного курсу Німеччини на початку 1930-х років відбулося позбавлення німецько-японських дипломатичних відносин. З'ясовано дипломатичний склад посольства Німеччини в Японії, висвітлено основні напрями діяльності посла Німеччини Герберта фон Дірксена та встановлено, що посольство Німеччини в Токіо на початку 1930-х років мало просту структуру і дипломатичний персонал був нечисельним, перед посольством стояла складна задача розвитку відносин між Німеччиною та Японією, для вирішення якої Герберт фон Дірксен із самого початку налагодив плідне співробітництво з представниками Міністерства закордонних справ Японії. Із Кокі Хіроta, який тривалий час обіймав посади

прем'єр-міністра та міністра закордонних справ Японії, фон Дірксен перебував у дружніх стосунках протягом усього строку перебування на чолі німецької дипломатичної місії.

Аналіз зовнішньополітичного курсу нацистської Німеччини в АТР свідчить, що досягнення паритету з провідними світовими державами для Адольфа Гітлера було серед ключових завдань зовнішньої політики 1933–1936 рр., що, відповідно, передбачало перегляд умов Версальського мирного договору та відновлення влади Німецької імперії в Європі та світі, а Японія розглядалася як стратегічний союзник в Азійсько-Тихоокеанському регіоні.

У підрозділі 2.3. *«Європейський вектор зовнішньої політики Японії. Діяльність дипломатичних представництв Японії у Німеччині»* розкрито засади європейського напрямку зовнішньої політики Японії та розкрито особливості діяльності її дипломатичних представництв у Німеччині. Зазначено, що японський інтерес до німецького націонал-соціалізму був зорієнтований, у першу чергу, на культурну співпрацю з нацистською Німеччиною. З японської точки зору термін «культура» вживався у сенсі «Захід», незважаючи на те, що Японія виступала тут як колонія західних держав, або навпаки незалежність могла ототожнюватися із «вестернізацією».

Напередодні і в ході Другої світової війни армійське та флотське командування Японії не тільки мало вирішальний вплив на зовнішньополітичний курс уряду, але в низці випадків відкрито втручалася до сфери компетенції дипломатичного відомства. Проводилися відповідні самостійні акції через військових і військово-морських аташе, а також інших чинів генштабу армії та головного морського штабу, відряджених зі спеціальними місіями до дипломатичних представництв за кордоном.

Проаналізовано дипломатичні звіти японських консульств у Німеччині. Аналіз консульських звітів пояснює, які аспекти політичних і суспільних відносин у Німеччині були цікаві правлячим колам Японії.

У третьому розділі **«Німецько-японські відносини у системі міжнародних відносин другої половини 1930-х років»** розглянуто розвиток німецько-японських відносин у контексті укладання Антиконтинентального договору, аншлюсу Австрії, взаємовідносин Німеччини з Китаєм та Японією; проаналізовано позицію СРСР щодо німецько-японського зближення.

У підрозділі 3.1. *«Позиція СРСР щодо німецько-японського зближення другої половини 1930-х рр. XX ст.»* зазначається, що питання взаємовідносин між країнами «осі» і СРСР – із моменту утворення «осі» Берлін-Рим і підписання німецько-японського Антиконтинентального аж до початку Другої світової війни – є одним з ключових у передвоєнній Європі.

На позицію СРСР стосовно німецько-японського зближення 1930-х років впливала низка зовнішньополітичних факторів, серед яких значне місце займало військове пожвавлення Японії на кордоні з СРСР. Проаналізовано дипломатичне листування радянської дипломатичної місії в Токіо з

Народним комісаріатом закордонних справ СРСР. Установлено, що, з одного боку, СРСР не хотів загострення відносин з Японією, з іншого – демонстрував рішучість своїх намірів, називаючи поведінку уряду Японії провокаційною та такою, що веде до погіршення міждержавних відносин. Разом з тим, не можна применшувати роль таких зовнішніх суб'єктів, як СРСР, США й інших країн, що впливали на фінансування та постачання озброєння і ресурсів для Німеччини й Японії, незважаючи на їх гостру риторику засудження підготовки до війни.

У підрозділі 3.2. *«Особливості формування Антикомінтернівського пакту у контексті досліджуваної теми»* розглядається, яким чином сприймалося підписання угоди в Німеччині й Японії. На основі матеріалів закордонних архівів було досліджено дипломатичні коментарі та звіти німецьких та японських дипломатів і високопосадовців щодо угоди. З'ясовано, що генеральне консульство Німеччини в Осаці в особі генерального консула доктора Вагнера 26 січня 1937 р. надіслало послу Німеччини в Японії Герберту фон Дірксену звіт зі сприйняття Антикомінтернівського пакту та німецько-японської демонстрації в Осаці. У звіті зазначалося, що укладення німецько-японського Антикомінтернівського пакту викликало в Осаці чисельні та спонтанні дружні демонстрації щодо Німеччини.

Установлено, що на заходах в Японії виступали міністр закордонних справ Японії Аріта та посол Німеччини фон Дірксен, що підкреслювало значущість укладання пакту для обох держав. Окрім цього, аналіз дипломатичних звітів показав, що святкові заходи були проведені і на першу річницю укладання угоди, що свідчило про важливість події для обох сторін. Установлено, що 23 грудня 1936 р. у Дайрені президентом Південно-Маньчжурського товариства залізничного транспорту Мацуокою була виголошена промова, яка мала гучну назву «Значення японсько-німецького Антикомінтернівського пакту та огляд японської дипломатії»; 13 травня 1937 р. фон Дірксен з Токіо доповідав і про урочистий обід Військового міністра до свята укладання Антикомінтернівського пакту; 29 листопада 1938 р. посол Німеччини фон Дірксен надіслав до Міністерства закордонних справ звіт про святкування другої річниці Антикомінтернівського пакту. Окрім цього, проаналізовано особисті щоденники головного ідеолога нацистської Німеччини Йозефа Геббельса за 1936 р.

У підрозділі 3.3. *«Позиція Японії щодо німецько-австрійського питання й аншлюсу Австрії 1938 року»* охарактеризовано німецько-японське питання й аншлюс Австрії в контексті відносин з Японією. Установлено, що Японія активно цікавилася німецько-австрійськими відносинами у 1930-х роках, Міністерство закордонних справ Японії через низку своїх дипломатичних представництв в Європі збирало інформацію про відносини Німеччини з Австрією, а також усередині держави активно працювала внутрішня поліція, що відслідковувала реакцію японців на ситуацію навколо аншлюсу Австрії й

активізації міждержавних відносин. Японія налагодила культурні, економічні та дипломатичні відносини з Австрією; в японській пресі регулярно висвітлювалися події, пов'язані з Австрією та німецько-австрійськими відносинами. Японія мала і свої інтереси в Австрії, що яскраво спостерігалось після аншлюсу.

Проаналізовано звіти японських дипломатів щодо розвитку німецько-австрійських відносин і зроблено акцент на наступних аспектах: при всіх негараздах в Австрії після Першої світової війни сформувалася нова національна самосвідомість, яка уособлювалася у християнсько-соціальному канцлері Енгельберті Дольфусі. Протириччя стали згодом ще гострішими, але з приходом до влади Гітлера відбулося наростання протиріч в австрійському суспільстві. Пов'язані з цим конфліктні моменти були детально зареєстровані у Міністерстві закордонних справ у Токіо. Зміни у внутрішній політиці Австрії 1933–1934 рр. і вбивство бундесканцлера вплинули і на зовнішньополітичні пріоритети, що також відображено в дипломатичних звітах, підкріплених щоденною пресою.

Установлено, що, починаючи з серпня 1933 р., німецько-австрійські відносини задокументовані з найдрібнішими подробицями, особливо щодо діяльності НСДАП в Австрії та приєднання Австрійської республіки до нацистської Німеччини у березні 1938 р.

У підрозділі 3.4. *«Далекосхідна політика Німеччини. Трикутник Японія-Китай-Німеччина»* охарактеризовано відносини Німеччини, Китаю та Японії на Далекому Сході. Розглянуто далекосхідну політику Німеччини; встановлено, що у Берліні з великою пересторогою стежили за розвитком політики Японії в регіоні. Керівництво Німеччини на чолі з А. Гітлером висловлювало побоювання, що подальше просування Японії в Китай призведе до підриву економічних позицій німецького уряду на Далекому Сході. Німеччина була зацікавлена у збереженні дружніх відносин з урядом Чан Кайші: німецькі монополісти не хотіли ставити під загрозу свої економічні позиції у районах, що контролювалися гомінданівським урядом. У 1937 р., до часу вторгнення Японії у Внутрішній Китай, іноземні інвестиції у країні становили 4,5 млрд. дол., а за розмірами капіталовкладень Німеччина стояла на третьому місці, поступаючись лише Японії й Англії. Проте, вже в лютому 1938 р. німецький уряд визнав Маньчжоу-го.

Установлено, що під час неодноразових переговорів, які на початку 1938 р. вів Ріббентроп із японським послом у Берліні Того, німецький міністр визнав особливу позицію Японії в Китаї та погодився з послом, що Японія та Німеччина повинні тісніше співпрацювати в Китаї в галузі економіки, дотримуючись духу Антикомінтернівського договору. Проаналізовано дипломатичні доповіді та звіти дипломатичних установ Німеччини в Китаї, особливу увагу приділено звіту з Нанкіну від 30 листопада 1936 р. про реакцію пекінської преси щодо німецько-японського договору.

ВИСНОВКИ

Розвиток відносин між Німеччиною та Японією, як комплексне дослідження, має важливе значення для вивчення та кращого розуміння міжвоєнної системи міжнародних відносин. У вітчизняній історичній науці, на жаль, відсутні комплексні дослідження, присвячені опрацюванню цієї проблеми. Ці відносини лише фрагментарно представлені в чисельних публікаціях із всесвітньої історії й історії міжнародних відносин, а також історії Другої світової війни.

Дисертант дійшов висновку, що в українській історіографії основна увага акцентується на історії Німеччини та історії Японії, а також на всесвітній історії міжвоєнного періоду, але не робиться аналіз співробітництва цих держав у 1930-х роках, що мало важливе історичне значення. Проведений автором аналіз показав, що за основу українсько- та російськомовних досліджень узято матеріали радянської історіографії ХХ ст. Зважаючи на тогочасну обстановку у світі, блокове протистояння держав і рівень заангажованості радянських монографій, використовувати їх як основний матеріал для дослідження не є доцільним. Для балансу поглядів на ті чи інші історичні події, до вивчення вказаної теми залучено здобутки німецької, австрійської та японської історіографії.

Німеччина та Японія були державами з різною внутрішньою ситуацією, що мали різні зовнішньополітичні цілі. Проте, з приходом до влади агресивно налаштованих урядів у Німеччині та Японії у 1933 р., в обох країнах вбачали необхідність зближення задля досягнення спільних цілей. В обох країнах велася активна внутрішня робота з населенням, аби показати необхідність укладання Антиконтинентального договору з подальшим активним співробітництвом у військово-політичній сфері. Саме в 1933 р. зароджується активне дипломатичне співробітництво, змінюється керівництво дипломатичних місій у країнах перебування та значно оновлюється склад посольств і консульств, починають відкриватися нові генеральні консульства, створюються культурні установи, що займаються просвітницькою роботою. Регулярними стають дипломатичні візити на високому рівні, відбувається науковий, культурний і технічний обмін. Вирішальними у цьому процесі були антикомуністична й антирадянська направленість позицій нових урядів Німеччини та Японії.

Вивчення розвитку німецько-японських відносин напередодні Другої світової війни дозволило автору визначитися із станом опрацювання проблеми у вітчизняній, радянській, німецькій, австрійській та японській історіографії, встановити особливості та рівень її наповнення джерельним матеріалом. Дисертантом встановлено, що сучасні українські дослідники активно вивчають всесвітню історію й історію міжнародних відносин, проте спеціальним ґрунтовним дослідженням німецько-японських відносин 1933–1939 рр. на рівні дисертаційного дослідження не займалися. Радянська історична школа має низку монографічних досліджень, проте зважаючи на

рівень їх заангажованості, для об'єктивного дослідження історичних фактів їх використовувати недоцільно. Сучасні німецькі й австрійські науковці мають більші успіхи у дослідженні цієї теми. Японські історики аналізують передумови пожвавлення дипломатичних відносин між державами в контексті європейського напрямку політики Японії напередодні Другої світової війни.

Значно більше фактичного матеріалу за темою дисертаційного дослідження дають неопубліковані джерела – матеріали Політичному архіву Зовнішньополітичного відомства Німеччини (Берлін, Німеччина), Федерального архіву Німеччини (Берлін, Німеччина), Баварського державного архіву (Мюнхен, Німеччина), Австрійського державного архіву (Відень, Австрія) та Національного архіву Японії, де зібрані офіційні документи, листування, вербальні ноти, поточна документація, доповіді дипломатів і консулів щодо міждержавних, переважно політичних, відносин досліджуваних країн; а також опубліковані матеріали: аналітичні звіти, статистичні матеріали, періодична преса, особисті щоденники. Уся джерельна база була поділена на такі групи: 1) документальні джерела: законодавчі та міжнародно-правові акти, діловодна документація державних органів, дипломатичне листування, протоколи зустрічей з архівів Австрії, Німеччини та Японії; 2) джерела особового походження спогади (мемуари) та щоденники; 3) німецька, радянська й українська (діаспорна, західноукраїнська) преса. Завдяки ґрунтовному дослідженню вищеназваних джерел автор мала змогу неупереджено оцінити німецько-японські відносини напередодні Другої світової війни. Дисертанту допоміг і суттєвий масив інформації з тодішніх періодичних видань, зокрема, німецьких, радянських, західно-українських, японських газет, а також періодики української діаспори в США. Виходячи з цього, можна констатувати, що опрацьовані джерела та література є цілком достатніми для розкриття теми дисертаційного дослідження. Використання різних наукових принципів і методів дозволило викласти матеріал у послідовній і логічно завершених формі й об'єктивно відобразити історичні процеси. Робота побудована на загальнонаукових методах пізнання із застосуванням науково-критичного аналізу джерел, що дало змогу забезпечити наукову достовірність результатів дослідження.

Дисертанту вдалося провести комплексне дослідження процесу становлення дипломатичних відносин між Німеччиною та Японією напередодні Другої світової війни, у результаті якого було встановлено, що двосторонні дипломатичні відносини мали низку своїх особливостей. На цей процес впливав ряд факторів: це і міжнародна обстановка, в якій вони розвивалися, і зміна урядів на початку 1930-х років в обох державах, і прагнення до збагачення, і геополітичні претензії як до сусідніх держав, так і до тогочасної політичної карти світу. Звичайно, об'єднуючими факторами були ідеологічні направленості урядів обох держав і спільна боротьба проти Комуністичного Інтернаціоналу.

Щодо безпосередньо дипломатичних відносин, активною їх фазою стає 1933 р. Саме у 1933 р. відбувся вихід обох держав з Ліги Націй і зміна дипломатичних корпусів, що було поворотним пунктом в історії дипломатичних відносин Німеччини та Японії, відкриваються нові дипломатичні представництва – консульства та генеральні консульства. Активізується зовнішньополітична діяльність країн – виокремлюються пріоритети далекосхідної політики Німеччини та європейського вектора зовнішньої політики Японії.

Автором зроблено аналіз зовнішньополітичного курсу нацистської Німеччини та досліджено її діяльність через посольства Німеччини в Японії. Беззаперечне історичне значення в розвитку відносин і формуванні далекосхідної політики має постать німецького дипломата, посла Німеччини в Японії Герберта фон Дірксена. Він очолював посольство в Токіо з 1933 по 1938 рр. Варто зазначити, що дипломатична місія у Токіо була однією з найменших серед посольств Німеччини на той час, проте фон Дірксен з самого початку налагодив плідну співпрацю з представниками Міністерства закордонних справ Японії та підтримував дружні відносини з Кокі Хірота, який обіймав посади прем'єр-міністра та міністра закордонних справ Японії.

Дослідження європейського вектора зовнішньої політики Японії показало, що напередодні Другої світової війни армійське та флотське командування Японії не тільки грало вирішальний вплив на зовнішньополітичний курс уряду, але були і випадки відкритого втручання до сфери компетенції Міністерства закордонних справ. 14 вересня 1933 рр., зі зміною уряду, новим міністром закордонних справ Японії стає Кокі Хірота та виділяє співробітництво з Німеччиною як стратегічний напрям. Для об'єктивного аналізу європейського та безпосередньо німецького напрямку зовнішньої політики Японії автором було проаналізовано матеріали посольства Японії у Берліні та генерального консульства у Гамбурзі, які регулярно надсилалися до Міністерства закордонних справ Японії. Дипломатичні представництва виконували свої безпосередні представницькі функції та регулярно сповіщали японський уряд про внутрішньополітичну ситуацію як у Німеччині безпосередньо, так і в Європі.

Охарактеризовано та висвітлено позицію СРСР щодо німецько-японського зближення другої половини 30-х років ХХ ст. Зважаючи на направленість Антикомінтернівського пакту, СРСР мав свою особливо гостру позицію. Треба зазначити, що до середини 1930-х років ХХ ст. СРСР переконливо демонстрував свою зацікавленість у мирному співіснуванні з капіталістичними країнами. Ситуація кардинально змінилася у 1936 р. – після підписання Антикомінтернівського договору. Звичайно, США, Англія та Франція були сильними гравцями на політичній карті світу, проте зважаючи на виражену антирадянську направленість Антикомінтернівського договору, було вирішено приділити особливу увагу саме СРСР як одному з ключових центрів сили того часу. Після вивчення дипломатичного листування радянської дипломатичної місії у Токіо з НКЗС СРСР, автор дійшов

висновку, що на радянську позицію щодо німецько-японського зближення 1930-х років впливала низка зовнішньополітичних факторів, серед яких значне місце посідало військове пожвавлення Японії на кордоні з СРСР. Радянське керівництво розцінювало це як антирадянську позицію Японії.

Розглянуто процес формування Антикомінтернівського пакту; автор констатує, що робота з підписання Антикомінтернівського договору тривала значний період і була ретельно спланована, про що свідчить низка архівних матеріалів і тогочасної періодици. При чому, процес підготовки, підписання та наслідки підписання активно висвітлювалися як у закордонній, так і в радянській пресі. Підписання договору відбулося 25 листопада 1936 р. у Берліні. Для того, щоб краще зрозуміти мотивацію Третього рейху щодо формування Антикомінтернівського пакту, автором були проаналізовані особисті щоденники рейхсміністра Йозефа Геббельса за 1936 р. Але найбільш змістовним джерелом дослідження реакції Японії на укладання цього договору є звіти генерального консульства Німеччини в Осаці, в яких детально розписані урочисті заходи з нагоди підписання договору та реакція японської преси. В аспекті дослідження Антикомінтернівського договору, не можна оминати формування «осі» Берлін-Рим, що була оформлена Берлінською угодою 25 жовтня 1936 р. – за місяць до підписання пакту Німеччини з Японією й «осі» Берлін-Рим-Токіо, яка була оформлена 6 листопада 1937 р. приєднанням Італії до Антикомінтернівського пакту та призвела до укладання Троїстого пакту Німеччини, Італії та Японії 27 вересня 1940 р.

Для кращого розуміння довоєнної ситуації в Європі та її впливу на розвиток відносин між Німеччиною та Японією, автор виокремив позицію японського уряду щодо німецько-австрійського питання й аншлюсу Австрії 1938 р. Очевидно, що Японія активно цікавилася німецько-австрійськими відносинами у 1930-ті роки, Міністерство закордонних справ Японії через своїх європейських дипломатів збирало інформацію про відносини Австрії та Німеччини; у Японії ж працювала внутрішня поліція, яка відслідковувала реакцію японців на активізацію відносин Німеччини з Австрією та аншлюс безпосередньо. Звичайно, співробітництво з Австрією не було стратегічним напрямом зовнішньої політики Японії, проте відносини розвивалися в культурній, економічній і політичній сферах.

Автором розглянуто взаємовідносини Японії, Китаю та Німеччини на Далекому Сході. Автором встановлено, що далекосхідний напрям був одним із найголовніших у зовнішній політиці Третього рейху 1930-х рр. У Берліні жили за політикою Японії на Далекому Сході, гітлерівське керівництво мало побоювання, що подальше просування Японії в Китай може призвести до підриву економічних позицій Німеччини в регіоні. Ситуація загострилася з початком японсько-китайської війни в 1937 р., адже на той час частка Німеччини в зовнішній торгівлі Китаю сягала 9,6 %. Німеччина вивозила з Китаю товари на більшу суму, ніж Японія й Англія, і займала в китайському імпорті друге місце після США. Окрім цього, уряд Німеччини мав

застереження, що Японія, загрузнувши у війні з Китаєм, виявиться слабким союзником для Третього рейху під час Другої світової війни.

Отже, не дивлячись на деякі спірні питання співробітництва, у цілому склалася ситуація, при якій у 1939 р. у німецько-японських відносинах переважали тенденції, що призвели до початку Другої світової війни. Це пояснюється не лише ідеологічним підґрунтям німецького й японського урядів, але і сукупністю факторів, які визначали позицію держав на міжнародній арені.

Японія для Німеччини була стратегічним партнером на Далекому Сході, а бурхливі події міжвоєнного періоду стали феноменом і каталізатором співробітництва Німеччини та Японії на всіх рівнях та у всіх сферах життя обох країн.

Результати дисертації можуть бути використані при подальшій розробці науково-дослідних питань всесвітньої історії періоду між світовими війнами, історії відносин країн Далекого Сходу з країнами Європи, історії Німеччини. На думку автора, здійснене дослідження допоможе вітчизняним історикам поглянути під іншим кутом зору на систему міжнародних відносин у міжвоєнний період крізь призму розвитку німецько-японських відносин напередодні Другої світової війни.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких представлені основні наукові результати дисертації

1. Білоконь А. О. Становлення німецько-японських відносин 1933–1936 рр. // Наукові праці : Науково-методичний журнал. Т. 198. Вип. 186 : Історія. Миколаїв : Вид-во ЧДУ імені Петра Могили, 2012. С. 28–31.
2. Білоконь А. О. Дипломатичне представництво Німеччини в Японії під керівництвом Герберта фон Дірксена (1933–1938 рр.) // Гілея : науковий вісник. Збірник наукових праць. 2013. Вип. 78 (№ 11). С. 396–399.
3. Білоконь А. О. Радянська преса як джерело з дослідження німецько-японських відносин напередодні Другої світової війни (на матеріалах газети «Известия») // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. 2013. Вип. 3.34 : Історичні науки. С. 263–271.
4. Bilokon A. Japan und die Österreich-Deutschen Beziehungen vor dem Anschluss Österreichs an das Deutsche Reich // Europäische Wissenschaft Abgeben. Sektion 1. Geschichte und Archäologie. Wien, 2014. № 1. S. 3–9.
5. Білоконь А. О. Політичний архів зовнішньополітичного відомства Німеччини про німецько-японські відносини 30-х рр. XX століття // Гілея : науковий вісник. 2015. Вип. 100. С. 36–39.
6. Білоконь А. О. Щоденники Йозефа Геббельса про німецько-японську угоду 1936 року // Історичний архів. Наукові студії : Зб. наук. пр. / ЧДУ ім. Петра Могили. 2015. Вип. 14. С. 153–157.
7. Білоконь А. О. Німецький націонал-соціалізм та його періодизація // European philosophical and historical discourse. 2018. Vol. 4. Issue 3. P. 21–27.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

8. Білоконь А. О. Німецько-японські відносини напередодні Другої світової війни (1933–1939 рр.) // Актуальні проблеми зовнішньої політики України». Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених, присвяченої 20-й річниці незалежності України (м. Чернівці, 4–5 листопада 2011 р.). Т. 1. Чернівці, 2011. С. 36–38.

9. Білоконь А. О. Позиція СРСР щодо німецько-японського зближення другої половини 30-х рр. XX ст. // Матеріали V Регіональної науково-практичної конференції студентів та молодих учених «Південна Україна в міжнародних відносинах: історія та сучасність» (м. Миколаїв, 16 березня 2012 р.). Миколаїв, 2012. С. 3–6.

10. Білоконь А. О. Становлення дипломатичних відносин між Німеччиною та Японією 1933–1936 // Аркасівські читання. Матеріали II міжнародної науково-практичної конференції (м. Миколаїв, 27–28 квітня 2012 р.). Миколаїв, 2012. С. 110–111.

11. Білоконь А. О. Німецько-японські відносини в радянській історіографії // Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції студентів і аспірантів «Молода наука Волині : пріоритети та перспективи досліджень. Секція «Історія. політологія» (м. Луцьк, 14–15 травня 2012 р.). Луцьк, 2012. С. 13–15.

12. Білоконь А. О. Посольство Німеччини в Японії під керівництвом Герберта фон Дірксена (1933–1938 рр.) // Міжнародна науково-практична конференція «Ольвійський форум – 2013 : стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі». Конференція форуму «Політичні трансформації в перехідних суспільствах: світ і Україна» : тези. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. Т. 4. С. 94–96.

13. Білоконь А. О. Background of the Anti-Comintern Pact // «Південна Україна в міжнародних відносинах: історія та сучасність». Збірник матеріалів VII Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих вчених (до 10-ї річниці кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики) (м. Миколаїв, 18 жовтня 2013 р.). Миколаїв, 2013. С. 14–19.

які додатково відображають наукові результати дисертації

14. Bilokon A. German-Japanese relations and the League of Nations // Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Science, II (3). Issue 18. Budapest, 2014. P. 23–26.

АНОТАЦІЯ

Білоконь А. О. Німецько-японські відносини напередодні Другої світової війни (1933–1939 рр.). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всевітня історія. – Чорноморський національний університет імені Петра Могили, Миколаїв, 2019.

Дисертаційну роботу присвячено комплексному дослідженню німецько-японських дипломатичних, політичних і військових взаємини в контексті міжнародних відносин 1930-х рр. Проаналізовано становлення дипломатичних відносин між Німеччиною та Японією напередодні Другої світової війни, досліджено зовнішньополітичний курс нацистської Німеччини в АТР, висвітлено європейський вектор зовнішньої політики Японії. Визначено позицію СРСР щодо німецько-японського зближення другої половини 30-х рр. XX ст. Прослідковано особливості формування Антикомінтернівського пакту в контексті досліджуваної теми. Виокремлено позицію Японії щодо німецько-австрійського питання й аншлюсу Австрії 1938 р. Розглянуто взаємовідносини Японії, Китаю та Німеччини на Далекому Сході.

Значна увага приділяється історії розвитку дипломатичного співробітництва між державами, аналізу дипломатичного листування, виступів німецьких та японських високопосадовців, функціонуванню посольств і консульств. Визначено, що ключовим документом у розвитку відносин був Антикомінтернівський договір.

Ключові слова: Німеччина; Японія; Антикомінтернівський пакт; дипломатія; історія; Ліга Націй; Друга світова війна; Далекий Схід.

АННОТАЦИЯ

Белоконь А. А. Немецко-японские отношения накануне Второй мировой войны (1933–1939 гг.). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.02 – всемирная история. – Черноморский национальный университет имени Петра Могилы, Николаев, 2019.

Диссертационная работа посвящена комплексному исследованию немецко-японских дипломатических, политических и военных отношений в контексте международных отношений 1930-х гг. Проанализировано становления дипломатических отношений между Германией и Японией накануне Второй мировой войны, исследован внешнеполитический курс нацистской Германии в АТР, освещен европейский вектор внешней политики Японии. Определена позиция СССР по немецко-японскому сближению второй половины 30-х гг. XX в. Прослежены особенности формирования Антикоминтерновского пакта в контексте исследуемой темы. Выделена позиция Японии по немецко-австрийскому вопросу и аншлюсу Австрии 1938 г. Рассмотрены взаимоотношения Японии, Китая и Германии на Дальнем Востоке.

Значительное внимание уделяется истории развития дипломатического сотрудничества между государствами, анализу дипломатической переписки, выступлений немецких и японских чиновников, функционированию посольств и консульств. Определено, что ключевым документом в развитии отношений был Антикоминтерновский договор.

Ключевые слова: Германия; Япония; Антикоминтерновский пакт; дипломатия; история; Лига Наций; Вторая мировая война; Дальний Восток.

SUMMARY

Bilokon A. O. The German-Japanese Relations before the Second World War (1933–1939). – Manuscript.

Thesis for obtaining a scientific degree PhD in History on specialty 07.00.02. – World History. – Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, 2019.

The thesis is devoted to the comprehensive study of German-Japanese diplomatic, political and military relations in international relations throughout the period of 1933–1939. The development of diplomatic relations between Germany and Japan on the eve of the Second World War is analyzed, the foreign policy of Nazi Germany in the Asia-Pacific region is investigated, and the European vector of Japan's foreign policy is highlighted. The position of the USSR regarding the German-Japanese rapprochement of the second half of 30s years of the twentieth century was determined. The features of the formation of the Anti-Comintern Pact in the context of the research topic are traced. The position of Japan on the German-Austrian question and the Anschluss of Austria in 1938 is highlighted. Relations between Japan, China and Germany in the Far East are considered.

Much attention is paid to the history of the development of diplomatic cooperation between states, the analysis of diplomatic correspondence, speeches by German and Japanese diplomats and governmental representatives, the functioning of embassies and consulates. It was determined that the Anti-Comintern Treaty was the key document in the development of relations. It is stated that the work on signing the Treaty lasted a considerable period and was carefully planned, as evidenced by a number of archival materials and periodicals at that time. Moreover, the process of preparation, signing and the consequences of signing got extensive media coverage both in foreign and in the Soviet press. It is grounded on the analysis of the personal diaries of Reichs Minister Joseph Goebbels for 1936. The most meaningful source of research into Japan's response to the treaty is the reports by the Consulate General of Germany in Osaka, which detail the ceremonies to mark the treaty and the reaction of the Japanese press.

The theses substantiate the conclusion that the diplomatic delegations of the Japanese government representatives to Germany, as well as representatives of the army and navy were regular. However joint military training was held on a regular basis. In addition, cultural diplomacy was of a great importance. For example, the Japanese government handed over Japanese cherry trees to Germany, which were planted in many German cities.

It is stated 1933 marks the establishment of the diplomatic relations between these countries. However, this did not happen by chance, because in 1933 Adolf Hitler came to power in Germany, and power was seized by the military in Japan. The three-year political and economic cooperation between these two countries developed into the Anti-Comintern Pact, which was signed on November 26, 1936. From this moment the joint preparation of Germany and Japan for the war began. Entering the war, each of these countries had their own goals: Germany had great

ambitions in the European continent and Japan sought hegemony in Asia.

The foreign policy course of Nazi Germany and main activities at the German Embassy in Japan were analyzed. The undisputed historical significance in the development of relations and the formation of Far Eastern politics is the figure of a German diplomat, German Ambassador to Japan Herbert von Dirksen, who was the head of the Embassy in Tokyo from 1933 to 1938. It should be noted that the diplomatic mission in Tokyo was one of the smallest among German embassies at the time, but von Dirksen initially established fruitful cooperation with the representatives of the Ministry of Foreign Affairs of Japan and maintained friendly relations with Koki Hirota, who served as Prime Minister and Minister of Foreign Affairs of Japan.

A study of the European vector of the foreign policy of Japan showed that on the eve of the Second World War, the military and naval command of Japan not only played a decisive influence on the foreign policy of the government, but there were also cases of open intervention in the sphere of competence of the Ministry of Foreign Affairs. On September 14, 1933 Koki Hirota became the new Foreign Minister of Japan and highlighted cooperation with Germany as a strategic direction. In order to objectively analyze the European and German direction of the foreign policy of Japan, the materials of the Embassy of Japan in Berlin and the Consulate General in Hamburg, regularly sent to the Ministry of Foreign Affairs of Japan, were analyzed. The diplomatic missions fulfilled their direct representative functions and regularly informed the Japanese government about the internal political situation both in Germany and in Europe.

Key words: Germany; Japan; Anti-Comintern Pact; diplomacy; history; League of Nations; Second World War; Far East.

Підп. до друку 04.11.2019.
Формат 60x84 ¹/₁₆. Папір офсетний.
Гарнітура «Times New Roman». Друк ризограф.
Умовн. друк. арк. 0,9. Тираж 100 пр. Зам. 5865.

Видавець і виготовлювач: ЧНУ ім. Петра Могили.
54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.
Тел.: (0512)50-03-32, (0512)56-55-81
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6124 від 05.04.2018.

